

Indledning: Bibelen og Koranen

Ved første øjekast fremstår Bibelen og Koranen som to ret forskellige samlinger af helligtekster. Bibelen er helligskrift for jøder og kristne – for jøderne dog kun de gammeltestamentlige bøger – mens Koranen er helligskrift for muslimer. Bibelen er skrevet på hebraisk, aramæisk og græsk, mens Koranen er på arabisk. Det Gamle Testaments 39 bøger er orienteret mod Mellemøsten og Egypten, mens Det Nye Testaments 27 bøger er orienteret mod Middelhavsregionen. Koranen derimod består af 114 kapitler eller *suraer* og er i modsætning til Bibelens tekster tilskrevet en enkelt mand, Muhammad, der virkede i og omkring byerne Mekka og Medina på den Vestarabiske Halvø.

Tilblivelsen af Bibelen har strakt sig over lang tid, i forskellige faser og med adskillige forfattere. Bøgerne i Det Gamle Testamente er rundt regnet affattet i det 1. årtusinde f.Kr., mens Det Nye Testamente er fra det 1.-2. århundrede e.Kr. Koranen er først fra det 7. århundrede e.Kr., i sin tidligste fase formentlig i form af Muhammads mundtlige forkyndelse i Mekka og Medina, der efter dennes død blev nedskrevet og samlet til én bog.

For bibellæsere er Koranen en anderledes oplevelse. Det Gamle Testamente er tydeligt inddelt i større dele om Israels historie, livsvisdom og profetord, og Det Nye Testamente består i hovedsagen af fire evangeliefortællinger om Jesus og Paulus' breve til de første kristustroende menigheder. Indholdet af Koranen kan derimod være vanskeligt at få overblik over. De 114 suraer er ordnet efter længde, ikke efter tilblivelsestidspunkt. Nogle suraer består af få, korte vers, mens andre består af mange, lange vers. Og de er ikke arrangeret efter tydelige tematiske eller genremæssige principper.

Dette nummer af Forum for Bibelsk Eksegese udfordrer imidlertid forestillingen om, at Bibelen og Koranen skal ses som to isolerede og radikalt forskellige skrifsamlinger. Historisk voksede Koranen nemlig ud af et miljø præget af bibelske traditioner; den forstår sig selv i forlængelse af dette univers og anerkender eksplicit "Toraen" og "Evangeliet", samtidig med at den formidler kritik og korrektion af jødernes og kristnes teologiske universer. Det gælder navnlig en gudsopfattelse,

der iscenesættes som en tilbagevenden til en "ren" monoteisme, og som står i kontrast til jøders og kristnes angiveligt korrumpereede gudstro. Koranens persongalleri er overvejende bibelsk. Vi møder Adam, Noa, Abraham og Lot, Josef, Moses, Aron, Johannes (Døberen), Maria og Jesus, men i en genfortalt form, der svarer til de tidlige islamiske idealer om underkastelse og gudsfrygt. Der er også en håndfuld litterære genrer, som er fælles for Bibelen og Koranen: Fortællinger, hymner, bønner, visdomstekster, formaninger og prædiken, for ikke at tale om teologiske temaer som skabelse, lov, pagt, dommedag, tro, fromhed og profeter.

At Bibelen og Koranen indgår i et indbyrdes forhold, burde være indlysende ud fra et forskningsmæssigt synspunkt. Ikke desto mindre er engagementet mellem de to helligskrifers fagområder svingende og tilbageholdende. Specialiseringen i bibelvidenskaberne er blevet så stor, at mange tøver med at kaste sig over en bog som Koranen, der unægtelig tilhører en anden religion end jøde- og kristendommen. For koranforskeres vedkommende kan det omvendt virke overvældende at skulle forholde sig til de videnskabelige bibelstudier, der institutionelt og forskningsmæssigt er så forgrenede og rodfæstede som universitetsdiscipliner.

Alligevel viser forskningshistorien, at de to fagområder tidligere har mødtes og overlappet med hinanden på frugtbar vis. Fra nordisk side har forskere med teologisk baggrund ydet vigtige bidrag til koran- og islamforskningen. Vi kan her blot tænke på danskerne Frants Buhl (1850-1932) og Johannes Pedersen (1883-1977), svenskeren Tor Andræ (1885-1947), nordmanden Harris Birkeland (1904-1961) og finnen Heikki Räisänen (1941-2014). I disse år ser man også en fornyet interesse inden for koranforskningen for at inddrage bibelvidenskaberne, ligesom flere teologer leverer spændende bidrag til studiet af Koranen.

Dette Forum-nummer er et mødested mellem bibelfortolkere, der kaster sig ud i at læse og forstå Koranen, og koran- og islamforskere, der ved inddragelsen af det bibelske materiale kaster nyt lys over muslimernes helligskrift. Vi har samlet kolleger fra nær og fjern, og det er blevet til tolv bidrag fra forskere i Danmark, Sverige, Norge og Finland.

Del 1 rummer fire bidrag, som beskæftiger sig med overordnede sammenhænge og fælles temaer mellem Bibelen og Koranen.

Jesper Høgenhaven undersøger det fænomen, at Koranen hævder at være Guds endegyldige åbenbaring, samtidig med at der løbende henvises til tidligere åbenbaringer, kendt fra de gammel- og nytestamentlige traditioner. Rækken af fortidige begivenheder kan dog netop opfattes som et frelseshistorisk forløb med særligt fokus på meddelelsen af viden fra Gud til mennesker forud for kulminationen under Muhammad.

Thomas Hoffmann analyserer Koranens syn på tolerance og forholdet til andre religioner, især jødedom og kristendom. Med udgangspunkt i et centralt koranvers (Sura 5,48) udfoldes tesen om, at religiøs sandhed og handlingsetik italesættes som en art monoteistisk olympiade – en kappestrid om at gøre gode gerninger der først afgøres i en fjern eskatologisk fremtid.

Johanne Louise Christiansen sammenligner lovstoffet i Bibelen og Koranen. Mens begge samlinger af helligtekster rummer forskellige love og leveregler, forekommer Koranen i særlig grad at formulere en række undtagelser, der gør de enkelte regler mere lempelige og lettere at efterleve.

Mette de Hemmer Bjerregaard fokuserer på hymniske motiver i Koranen og Det Gamle Testamente. Adskillige af Koranens lovprisninger af Gud og skaberværket trækker på en litterær tradition fra Salmernes Bog, samtidig med at de optræder som "tegn", der skal afføde en bestemt reaktion hos læseren.

Del 2 rummer fire bidrag, der behandler bibelske figurer og fortællinger i Koranens univers.

Antti Laato ser nærmere på patriarken Abraham, som er en central figur både i jødedom, kristendom og islam. Koranens billede af ham er i høj grad formet af bestemte tolkninger og omskrivninger i jødiske og kristne skrifter, traditioner som må have cirkuleret på den arabiske halvø og været kendt af Muhammed. Det gælder både Abraham som den første monoteist og hans villighed til at ofre sin søn.

Frederik Poulsen sammenligner fortællingen om Josef og hans brødre i Bibelen og Koranen. Genfortællingen i Sura 12 adskiller sig på flere punkter fra familiedramaet i Første Mosebog. Der er især fire større

forskelle i Koranens udgave: et løbende kommentarspor, Guds aktive rolle i fortællingen, karakteriseringen af hovedpersonerne og forestillingen om det guddommelige forsyn.

Mogens Müller fokuserer på Aron, Moses' bror, og fortællingen om guldkalven fra Anden Mosebog. En gennemgang af de forskelligartede fortolkninger af guldkalv-episoden i Mosebøgerne, den antikke jødedom og den tidlige kristendom danner baggrund for en analyse af Aron i Koranen. I tråd med den mellemliggende receptionshistorie tegnes her et mere positivt billede af Aron, der direkte fritages for skyld ved fremstillingen af afgudsbilledet.

Ulla Tervahauta undersøger Maria, Jesu mor, i Sura 19, kendt som Sura Maryam efter hendes arabiske navn. Koranens udsagn om hende er inspireret af Maria-fremstillinger fra de nytestamentlige evangelier og andre kristne traditioner fra senantikken. Det gælder også klosterlitteraturen om hellige kvinder og ikonografien fra tidlige kirkebygninger i Palæstina.

Del 3 rummer fire bidrag, der omhandler menneskesyn og identitet i Koranen og senere islamisk reception, hvor det bibelske materiale indgår som forståelseshorison.

Mona Helen Farstad undersøger forestillingerne om menneskets eksistens og natur i Koranen. Temaer som skabelse, gudsforhold og forholdet mellem mand og kvinde har tydelige paralleller i den bibelske tradition, som må have været i omløb i senantikken Arabien, og som har medvirket til udformningen af synet på disse temaer i Koranen.

Jakob Skovgaard-Petersen gennemgår tre bibelske og koraniske scener med saftige forførelser: Josefs forhold til Potifars hustru, Davids affære med Batseba og Muhammeds forhold til Zaynab. For islamiske fortolkere er omtalen af et kødeligt begær blevet et problem for fremstillingen af disse personer som Guds profeter og påstanden om deres syndfrihed. Det gælder navnlig i skildringen af Muhammad, som i det 20. århundrede både er blevet af- og genseksualiseret.

Göran Larsson behandler de forskellige Muhammad-biografier fra islams tidlige historie og til i dag. Efter et overblik over litteraturen fra den klassiske periode følger en gennemgang af gengivelser af Muhammeds liv i moderne litteratur, musik og film, navnlig med eksempler fra Sverige.

Søren Sindberg Jensen undersøger Folkeskolens undervisning i Bibelen og Koranen, navnlig i spørgsmålet om religion og national identitetsdannelse. Det sker gennem en analyse af læseplaner og læsevejledninger for Kristendomskundskab og gennem en empirisk undersøgelse af religionsundervisningen i en dansk skole.

Dette nummer af Forum for Bibelsk Eksegese har en forhistorie. Ideen blev fostret tilbage i 2017 af Thomas Hoffmann, Heike Omerzu og Frederik Poulsen, og temaet lægger sig i forlængelse af Det Teologiske Fakultets satsning på koran- og islamforskning. En række afdelingsseminarer i 2018 udforskede krydsfeltet mellem Bibelen og Koranen og understøttede tilblivelsen af flere af udgivelsens bidrag. Nummeret var oprindeligt planlagt til at udkomme i efteråret 2019, men flere forhold har forsinket udgivelsen. Efter et par års stilstand har en omdannelse af redaktionsgruppen medvirket til, at udgivelsen er blevet gjort færdig. Bidragsyderne skal i den forbindelse have stor tak for deres tålmodighed og forståelse.

Redaktionsgruppen vil gerne takke fagfællebedømmerne – Nora S. Eggen, Martin Ehrensverd, Göran Eidevall, Hans J. Lundager Jensen, Susanne Olsson og Niels Valdemar Vinding – for grundig gennemlæsning og værdifulde kommentarer til de enkelte bidrag og Jill Middlemas for korrekturlæsning af de engelske abstracts. Dernæst vil vi gerne takke Forlaget Eksistensen for samarbejdet og Det Teologiske Fakultet for den økonomiske støtte, som har muliggjort udgivelsen.

Marts 2023

Frederik Poulsen
Mogens Müller
Thomas Hoffmann

Afdeling for Bibelsk Eksegese
Det Teologiske Fakultet
Københavns Universitet